

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ****CRIMINAL-LEGAL CHARACTERISTICS OF ANTI-CORRUPTION BODIES OF UKRAINE**

Павленко О.А., адвокат

Рада адвокатів Харківської області

На основі аналізу норм національного законодавства, у статті проводиться дослідження антикорупційних органів України (Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України та Вищого антикорупційного суду) з позиції регулювання їх діяльності щодо розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Зауважується, що створення спеціалізованих антикорупційних органів є не лише передумовою забезпечення національних інтересів України, а й частиною її міжнародних зобов'язань, оскільки проблема корупції залишається загальносвітовою проблемою. Розглядаються засади правового регулювання запобігання корупції, статус та повноваження Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України та Вищого антикорупційного суду. Визначаються кримінальні правопорушення, що можуть бути віднесені до корупційних та, відповідно, розслідування яких належить до компетенції антикорупційних органів. Звертається увага на особливості кримінального провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, зокрема, що стосується можливості доручення такого розслідування іншим органам, особливості дії правил щодо територіальності, порядок скасування постанов, виданих прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та детективами Національного антикорупційного бюро. Робиться висновок про те, що кримінально-правова характеристика антикорупційних органів України має включати два аспекти: ролі й місця самих антикорупційних органів в кримінальному провадженні та особливості кримінального провадження по справах, суб'єктами корупційних правопорушень в яких виступають службові особи антикорупційних органів.

Ключові слова: корупція, кримінальне провадження, кримінальне право, корупційне кримінальне правопорушення, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд.

The article, based on the analysis of Ukrainian legislation, conducts a study of anti-corruption bodies of Ukraine (the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office of Ukraine and the High Anti-Corruption Court) from the perspective of regulating their activities in relation to the investigation of corruption criminal offences. It is noted that the creation of specialized anti-corruption bodies is not only a prerequisite for ensuring the national interests of Ukraine, but also part of its international obligations, since the problem of corruption remains a global problem. The principles of legal regulation of corruption prevention, the status and powers of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office of Ukraine and the High Anti-Corruption Court are considered. Criminal offenses that can be classified as corruption and, accordingly, the investigation of which belongs to the competence of anti-corruption bodies, are defined. Attention is drawn to the specifics of criminal proceedings regarding corruption criminal offenses, in particular regarding the possibility of entrusting such an investigation to other bodies, the specifics of the application of rules regarding territoriality, the procedure for canceling resolutions issued by prosecutors of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office and detectives of the National Anti-Corruption Bureau. It is concluded that the criminal-legal characteristics of the anti-corruption bodies of Ukraine should include two aspects: the role and place of the anti-corruption bodies themselves in criminal proceedings and the peculiarities of criminal proceedings in cases in which officials of anti-corruption bodies are the subjects of corruption offenses.

Key words: corruption, criminal proceedings, criminal law, corruption criminal offense, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, Higher Anti-Corruption Court.

Постановка проблеми. Корупція є однією з найбільш актуальних проблем функціонування державної влади переважної більшості країн світу. Корупційні дії завдають істотної шкоди національним інтересам через зниження рівня довіри до влади, дестабілізацію суспільства, підрив економіки та негативний вплив на міжнародний імідж країни. Сьогодні в Україні створено систему спеціалізованих антикорупційних органів, що не лише відповідає національним інтересам, а й є умовою виконання Україною міжнародних зобов'язань, що впливають з таких міжнародних угод, як Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції та Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. Діяльність антикорупційних органів в сфері кримінального провадження має власну специфіку, яка на сьогодні залишається недостатньо дослідженою в юридичній науковій літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з боротьбою з корупцією, постійно перебувають у колі уваги українських та зарубіжних юристів-науковців. Різні аспекти проблеми запобігання корупції розглядали в своїх працях О. М. Джужа, А. М. Кислий, Л. І. Каленіченко, М. В. Кікалішвілі, М. І. Мельник, О. О. Сидоренко, Д. В. Слинко, В. М. Трепак, С. М. Шило та інші. Однак з позиції кримінально-правової характеристики антикорупційних органів України питання запобігання корупції потребує додаткового дослідження.

Метою дослідження є здійснення на основі діючого національного законодавства кримінально-правової характеристики антикорупційних органів України.

Виклад основного матеріалу. Законодавче визначення корупції міститься у статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», яка вказує, що корупція – це *використання* особою, зазначеною у цьому Законі, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або *прийняття* такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно *обіцянка/пропозиція* чи надання неправомірної вигоди такій особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1, ст. 1]. Перелік суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» міститься у ч. 1 ст. 3 зазначеного Закону й аналіз цієї правової норми показує, що йдеться про осіб, чия діяльність здатна впливати на національні інтереси країни, причому вони мають особливий правовий статус, що часто включає гарантії незалежності, тому розслідування вчинених такими особами корупційних дій вимагає відповідно й особливого статусу й повноважень для органів, що проводять таке розслідування.

Крім завдання захисту національних інтересів, обов'язок створення антикорупційних органів впливає також з міжнародних зобов'язань України. Так, у січні 2010 року набрала чинності для України Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [2], а у березні цього ж року – Кримінальна конвенція про

боротьбу з корупцією [3]. Обидва документи встановлюють обов'язок їх сторін вжити всіх необхідних заходів для створення та забезпечення функціонування спеціалізованих органів, до компетенції яких належить боротьба з корупційними діяннями.

Сьогодні, відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) та Національне агентство з питань запобігання корупції. З позиції характеристики всього процесу розгляду корупційних кримінальних правопорушень до цього переліку слід додати ще Вищий антикорупційний суд. Статус та повноваження антикорупційних органів визначаються відповідно законами України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року [1], «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року [4]; «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року [5], «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року [6] та наказом Офісу Генерального прокурора «Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора» від 5 березня 2020 року [7]. Крім того, кримінально-правові аспекти діяльності зазначених органів містяться у Кримінальному кодексі України від 5 квітня 2001 року [8] (в частині, що стосується визначення корупційних кримінальних правопорушень) та Кримінальним процесуальним кодексом України від 13 квітня 2012 року [9] щодо деяких особливостей участі цих органів в кримінальному процесі.

Так, *Національне агентство з питань запобігання корупції* є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, до повноважень якого належить формування та реалізація державної антикорупційної політики [1, ст. 4]. В контексті даного дослідження тут слід звернути увагу на Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки, яка, серед іншого, визначає проблемні питання притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, зокрема щодо необхідності підвищення оперативності та якості досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень; необхідності вдосконалення правового регулювання діяльності НАБУ; необхідності прискорення судового розгляду справ, пов'язаних з корупцією [10, с. 52–54].

З позиції кримінально-правової характеристики антикорупційних органів України йдеться насамперед про НАБУ, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру та Вищий антикорупційний суд.

Національне антикорупційне бюро України також є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом [4, ст. 1]. Повноваження НАБУ охоплюють дії, спрямовані на попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних кримінальних правопорушень, а також інших кримінальних правопорушень, які віднесені до його підслідності законодавством. Крім того, на НАБУ покладається завдання з попередження вчинення нових корупційних кримінальних правопорушень [4, ст. 1].

Щодо *Спеціалізованої антикорупційної прокуратури*, то ч. 1 статті 7 Закону України «Про прокуратуру» визначає її як таку, що входить до системи Офісу генерального прокурора [6]. Очолює Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. На спеціалізовану антикорупційну прокуратуру покладаються функції нагляду, підтримання державного обвинувачення та представництва інтересів громадян та держави [6, ч. 3 ст. 8-1].

Вищий антикорупційний суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України [5, ч. 1 ст. 1]. До повноважень Вищого антикорупційного

суду закон відносить вирішення трьох груп завдань, перше з яких полягає безпосередньо у здійсненні правосуддя по корупційних кримінальних справах, друге – у здійсненні судового контролю під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, а третє – у розгляді питань стосовно обґрунтованості активів й про стягнення необґрунтованих активів в дохід держави в порядку цивільного судочинства [5, ст. 3].

Поняття корупційного правопорушення та види корупційних кримінальних правопорушень. Закон України «Про запобігання корупції» визначає корупційне правопорушення як діяння, що містить ознаки корупції, вчинене визначеними законом особами, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1, ст. 1]. Доцільність визначення кола корупційних кримінальних правопорушень при здійсненні кримінально-правової характеристики антикорупційних органів обумовлюється обмеженням їх компетенції в сфері кримінально розслідування саме цими видами кримінальних правопорушень.

Аналіз норм Кримінального кодексу України [8, ст. 45] дозволяє виділити кілька груп корупційних кримінальних правопорушень. Віднесення правопорушень першої групи до корупційних вимагає такої обов'язкової ознаки, як їх *вчинення шляхом використання службового становища*. До цієї групи входять кримінальні правопорушення, пов'язані із заволодінням: майном (ст. 191), вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами (ст. 262), наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами (ст. 308), прекурсорами (ст. 312), обладнанням, призначеним для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 313), документами, штампами, печатками (ст. 357), зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном (ст. 410), а також кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320). Другу групу складають кримінальні правопорушення, *не пов'язані з безпосереднім заволодінням майном*. До них входять: нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210), підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1), зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368), підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3), підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4), незаконне збагачення (ст. 368-5), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369), зловживання впливом (ст. 369-2). До третьої групи кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, належать правопорушення, пов'язані з *порушенням правил декларування*, зокрема декларування недостовірної інформації (ст. 366-2) та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366-3).

Кримінально-правовий статус антикорупційних органів України та їх службових осіб визначається насамперед Кримінальним процесуальним кодексом України [9]. Так, зокрема, ч. 1 статті 3 Кримінального процесуального кодексу України, встановлює що дізнавачем, крім інших встановленим ним службових осіб,

також службова особа органу дізнання НАБУ; керівником органу дізнання – начальник підрозділу дізнання НАБУ; слідчим – службова особа Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ. Аналогічним чином Кримінальний процесуальний кодекс уточнює й процесуальний статус прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Водночас більш повно їх повноваження під час проведення розслідування корупційних кримінальних правопорушень розкриваються у Наказі Офісу Генерального прокурора «Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру». Слід підкреслити, що наказ не встановлює жодних додаткових повноважень, а лише розкриває ті, що встановлені Законом України «Про прокуратуру» та кримінальним процесуальним законодавством. Так, до основних завдань Спеціалізованої антикорупційної прокуратури належить здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування кримінальних правопорушень НАБУ; виконання вимог закону під час приймання, реєстрації, розгляду та вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасне внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР); забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування НАБУ кримінальних правопорушень та оскарження незаконних судових рішень на стадії досудового розслідування і судового розгляду; запобігання незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності та необґрунтованому застосуванню до неї заходів процесуального примусу, виконання вимог закону про невідворотність відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення; забезпечення підозрюваним, обвинуваченим безоплатної правової допомоги у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України; підтримання публічного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях, що розслідувалися НАБУ; забезпечення в межах компетенції відшкодування збитків, завданих кримінальними правопорушеннями; забезпечення застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження; представництво інтересів держави в суді у випадках, передбачених Законом України «Про прокуратуру» і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями, а також у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави [7].

Щодо особливості кримінальних процесуальних повноважень НАБУ, то слід звернути увагу на кілька моментів. Так, насамперед, закон встановлює особливі правила стосовно здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності НАБУ, зауважуючи на особливому статусі осіб, стосовно кримінальних корупційних правопорушень яких проводиться розслідування, й відносить до них вищих посадових осіб, до повноважень яких належить виконання функцій держави або місцевого самоврядування. До того ж зазначається, що такі дії мають становити загрозу національній безпеці [4, ст. 1]. Слід зазначити, що за загальним правилом забороняється доручати здійснення досудового розслідування таких справ іншому органу досудового розслідування. Виключенням з цього правила є ситуації, коли існують об'єктивні обставини, що унеможливають функціонування НАБУ чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану. В такій ситуації доручати здійснення досудового розслідування іншому органу може заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки). Кримінальний процесуальний закон також прямо забороняє доручати здійснення досудового розслідування корупційного кримінального правопорушення, вчиненого

народним депутатом України, іншим органам досудового розслідування, крім НАБУ та центрального апарату Державного бюро розслідувань відповідно до їх підслідності [9, ч. 5 ст. 36]. Водночас, детективи НАБУ за рішенням Директора НАБУ та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури можуть також розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності слідчих інших органів [9, ч. 5 ст. 216].

Також до особливих процесуальних положень стосовно дій прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та детективів НАБУ слід віднести правило щодо скасування виданих ними незаконних та необґрунтованих постанов, зокрема йдеться про те, що такі постанови можуть бути скасовані лише Генеральним прокурором або особою, яка виконує його обов'язки, чи керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [9, ч. 6 ст. 36].

Щодо Вищого антикорупційного суду, то Кримінальний процесуальний кодекс визначає, що щодо кримінальних правопорушень, віднесених до його підсудності, він є судом першої інстанції. Судом апеляційної інстанції в справах, пов'язаних з корупційними правопорушеннями, виступає Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду. Стаття 31 Кримінального процесуального кодексу України встановлює правила щодо складу Вищого антикорупційного суду. Так, досудове розслідування проводиться слідчим суддею одноособово, а в суді першої та апеляційної інстанції – у складі трьох судів, причому як мінімум один з них має мати принаймні п'ятирічний стаж на посаді судді. Слід відмітити, що, відповідно до ч. 1 статті 32 Кримінального процесуального кодексу України, на кримінальні провадження, що віднесені до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду, не поширюються правила стосовно територіальної підсудності. Слідчі судді Вищого антикорупційного суду здійснюють судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду. Розгляд кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, які віднесені до підсудності Вищого антикорупційного суду іншими судами не допускається.

Другим аспектом, на який слід звернути увагу при здійсненні кримінально-правової характеристики антикорупційних органів, це окремі моменти що Голова та заступник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, особи начальницького складу, посадові та службові особи НАБУ, посадові та службові особи органів прокуратури (а відповідно й Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) та судді (включаючи й судді Вищого антикорупційного суду) належать до осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» [1, ст. 3], а значить вони так само можуть стати підозрюваними чи обвинуваченими по справах про корупційні кримінальні правопорушення. У даному випадку слід також звернути увагу на положення Глави 37 Кримінального процесуального кодексу України, яка встановлює правила кримінального провадження стосовно окремої категорії осіб. Так, особливий порядок кримінального провадження застосовується до суддів Вищого антикорупційного суду, директора та працівників НАБУ, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Голови Національного агентства з питань запобігання корупції [9, ст. 480]. Так, наприклад, повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення Голові, заступнику Голови Національного агентства з питань запобігання корупції може бути здійснено лише Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [1, ст. 9], а особливий порядок досудового розслідування

стосовно судді Вищого антикорупційного суду встановлений ст. 480-1 Кримінального процесуального кодексу України. Таким чином, законодавство встановлює певні гарантії незалежності для осіб, пов'язаних з діяльністю з запобігання корупції.

Висновки. На сьогодні з метою захисту національних інтересів та на виконання міжнародних зобов'язань в Україні створено систему антикорупційних органів, повноваження яких забезпечують можливість виявлення, розслідування та попередження корупційних кримінальних правопорушень. Повноваження в сфері кримінального провадження антикорупційних органів не можуть бути передані до інших органів крім особливих випадків,

встановлених законом, що виключає можливість довільного їх виключення з процесу розслідування. Водночас, кажучи о кримінально-правовій характеристиці антикорупційних органів, пропонується розуміти останню не лише як сукупність кримінальних правопорушень, розслідування яких входить до сфери повноважень антикорупційних органів, та особливих повноважень зазначених органів в кримінальному процесі, а й включати до цієї характеристики таку складову як особливий порядок кримінального провадження, що застосовується у разі вчинення корупційного кримінального правопорушення самими працівниками цих органів (щодо яких такий порядок встановлений законом).

ЛІТЕРАТУРА

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року N 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 21.01.2024).
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнародний договір від 31 жовтня 2003 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_16#Text (дата звернення 23.01.2024).
3. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: міжнародний договір від 27 січня 1999 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення 23.01.2024).
4. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року N 1698-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення 21.01.2024).
5. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року N 2447-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення 21.01.2024).
6. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року N 1697-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення 21.01.2024).
7. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора: наказ Офісу Генерального прокурора від 5 березня 2020 року N 125 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text> (дата звернення 21.01.2024).
8. Кримінальний кодекс України: закон України від 5 квітня 2001 року N 2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86#w1_1 (дата звернення 20.01.2024).
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 року N 4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD#w1_23 (дата звернення 24.01.2024).
10. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. *Національне агентство з питань запобігання корупції* URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення 22.01.2024).